

fiets/wandelroute 10 km

monumentenroute

Krommenie

Het verleden dichterbij

Zaanstad telt veel historische panden. Maar wie kent ze? Wie kan u de geschiedenis van bijvoorbeeld het weeshuis Barkeloo of het voormalig Tolhuis aan de Krommeniedijk vertellen?

Weinigen. En dat is jammer. Ons gemeentelijk monumentenbezit verdient meer aandacht en bekendheid. Immers, de Zaanstreek is op dat gebied een streek met verborgen schatten.

De Zaanse Schans geniet alom bekendheid. Meer dan één miljoen toeristen verdringen zich jaarlijks om op dit kleine gebied ons Zaanse Schoon te aanschouwen. De Zaanse Schans is een schatkamer waarvoor uit alle delen van de Zaanstreek de schatten aangebracht werden. Gebouwen, molens, bijna alles wat u daar ziet stond ergens in de Zaanstreek. Al die gebouwen werden verplaatst naar de Zaanse Schans met de bedoeling om het Zaanse erfgoed te redden en zichtbaar te maken.

Naast de Zaanse Schans biedt Zaanstad nog veel, veel meer bezienswaardigheden. Schatten die niet verplaatst werden maar vaak al eeuwen verankerd staan in de Zaanse bodem.

Onbekend misschien, maar meer dan de moeite waard om daarvan kennis te nemen. Deze monumentenroute is bij uitstek een middel om die kennis en bekendheid te vergroten.

De route is een eenvoudige handleiding bij het monumentenbezit van Zaanstad. U volgt deze routewijzer en het boekje vertelt u het bijbehorende verhaal.

Ik ben er zeker van dat de monumentenroute bijdraagt aan uw kennis en waardering voor wat er in de afgelopen eeuwen aan schoons in deze streek werd gebouwd.

De wethouder voor Stadsontwikkeling en Monumentenzorg van Zaanstad,

André Drost

Uitgave

Afdeling Wonen en Monumenten
Dienst Stadsontwikkeling, Milieu en Beheer (DSMB)
Gemeente Zaanstad

Met medewerking van

- Historisch Genootschap Crommenie
- Monumentencommissie Zaanstad
- Zaanse VVV
- Vereniging 'Zaans Industrieel Erfgoed (ZIE)'
- Vereniging 'De Zaanse Molen'
- Vereniging 'Vrienden van het Zaanse Huis'
- Stichting 'Frans Mars'
- Archeologische Werkgemeenschap voor Nederland (afdeling Zaanstreek-Waterland e.o.)

Omslag

detail Noorderhoofdstraat 26 (A. Knijnenberg NV, Krommenie/foto: Richard Crouch)

Houtzaagmolens, pelmolens, meelmolens, oliemolens en nog tientallen andere soorten molens verzezen in het vlakke, winderige Zaanse land met zijn vele goede aan- en afvoermogelijkheden via het water. De scheepsbouw rond de monding van de Zaan bloeide op, ondermeer door de aanwezigheid van goedkoop gezaagd hout en het ontbreken van knellende gildebepalingen. Zaanse kooplieden handelden vooral op het Oostzeegebied (hout). Andere stuurden hun schepen ter walvisvaart. Het was in deze tijd dat de typische Zaanse bouwstijl werd ontwikkeld die gekenmerkt wordt door groengeverfde houten huizen met soms uitbundig houtsnijwerk.

De economische crisis in Nederland op het einde van de 18de eeuw en de invallen van de Fransen die het land leegplunderden brachten de Zaanse industrie zware slagen toe. De scheepsbouw verdween vrijwel geheel en tientallen molens werden afgebroken. Het duurde lang voor het herstel intrad. Pas na 1830 begon het tij te keren. Er werden weer molens bijgebouwd en er verzezen ook regelmatig stoomfabrieken.

De molens konden op den duur de concurrentie met de stoommachine niet aan. Velen werden afgebroken, verplaatst of kwijnden weg. De grote fabrieken kwamen niet in het veld te staan, zoals de molens, maar goed bereikbaar langs de Zaan. Het veld kreeg door deze ontwikkeling zijn middeleeuwse uiterlijk terug: groen, vlak, boomloos en zonder bebouwing. Langs de Zaan verzezen indrukwekkende fabriekscomplexen die de kleine, groene huisjes en de paar overgebleven molens in de schaduw stelden.

Op het einde van de 19de eeuw brak de tweede bloeiperiode van de Zaanse industrie aan. De vele fabrieken zorgden voor welvaart en de bevolking groeide snel. In het vrije veld werden woonwijken gebouwd, niet langer meer in de Zaanse houtbouwtraditie maar in baksteen, net als in de rest van Nederland.

Na 1970 ging het slechter. Fabrieken sloten hun poorten of vertrokken uit de Zaanstreek omdat de Zaan steeds meer zijn functie als waterweg verloor. In het gunstigste geval vestigde de industrie zich op de nieuwe bedrijventerreinen langs het Noordzeekanaal.

Zo veranderde het beeld van de Zaanstreek opnieuw. Het veld werd voor een deel volgebouwd met woonwijken, de fabrieken langs de Zaan verdwenen. Op de vrijgekomen plekken langs de Zaan worden de komende jaren woningen gebouwd. In 1974 gingen de gemeenten Krommenie, Westzaan, Assendelft, Wormerveer, Koog a/d Zaan, Zaandijk en Zaandam op in de nieuw gevormde gemeente Zaanstad.

Op allerlei plaatsen in de Zaanstreek zijn nog overblijfselen te vinden van de oude ontwikkelingen. Prehistorische vindplaatsen in Assendelft en Krommenie, een middeleeuws ontginningslandschap met een paar molens erin rond Westzaan, een Zaanse buurt in Zaandijk en aan de Zaanse Schans en indrukwekkende 19de-eeuwse fabrieken in Wormer en Wormerveer. De nieuwe ontwikkelingen, de moderne nieuwbouw, is langs de Zaan in Zaandam te zien.

Deze toeristische fietsroute leidt u langs een aantal van deze, soms verborgen, historische plekken.

⇒ Start: NS-station Krommenie-Assendelft. U steekt bij het verkeerslicht de Provincialeweg (N 203) over. Deze belangrijke doorgangsweg is tussen 1932 en '34 aangelegd. U fietst naar rechts en slaat aan het eind links het Vlietsend in. Deze gaat over in de Zuiderhoofdstraat. Dit is de doorgaande weg in noord-zuid richting en vormt de verbinding met Krommeniedijk. Aan deze hoofdstraat zijn relatief veel oude houten huizen bewaard gebleven. De 18de-eeuwse pronkgevels behoren tot de rijkst versierde exemplaren van de gehele Zaanstreek. Bekende namen afkomstig uit Krommenie zijn Aafje Heijnis, Nederlands beroemdste alt-zangeres, en de kinderboekenschrijver Hotze de Roos, bekend van de jongensboeken over de 'Kameleon'. Aan de linkerzijde ziet u op een gegeven moment een statig koopmanshuis.

Zuiderhoofdstraat 65

woonhuis 'Ceres' 1ste kwart 19de eeuw

Dit koopmanshuis van een rolreder is uitgevoerd in de Lodewijk XVI-stijl. Een stijlperiode (ca. 1750-'75) met verwijzingen naar de Griekse en Romeinse bouw. Het raam boven de entree toont landbouwattributen. Onder het bovenvenster bevindt zich een gevelrelief met de staande handelsgod Mercurius (geldbuidel en gevleugelde slangenstaf) en de bebaarde zeegod Neptunus (drietand) in een schelpvormige wagen, voortgetrokken door twee zeepaarden (half paard, half zeedier). De haan is het symbool van de waakzaamheid, de leeuw die van kracht en dapperheid. Boven het raam, tussen staf en drietand, het hoofd van Ceres, godin van de land- en vlasbouw (vlas was produkt voor linnen). In het pand is winkel 'Bibelot' gevestigd.
status rijksmonument

⇒ U komt langs het Noordhollandsch Bierhuis op nr. 89 en een woonhuis uit de 18de eeuw op nr. 93 (*status rijksmonument*). Direct hiernaast staat op nr. 115 een houten woonhuis (ca. 1780) met een dakkapel in de late Lodewijk XVI-stijl. In het halfronde tympanon bevindt zich een voorstelling van de zeildoekhandel (rolmeters) (*status rijksmonument*). Op nr. 137 staat een houten voorm. winkel (ca. 1825). Let op de bijzondere 'glas-in-hout'-constructie van de pui. Na de brand van 1702 werd het aanbrengen van dakpannen over het riet verplicht gesteld. Deze dubbele dakbedekking is hier nog aanwezig (*status rijksmonument*). Aan de overkant staat op nr. 70 de houten voorm. burgemeesterswoning (1851) en sinds 1971 het hoofdkantoor van de in 1873 begonnen drukkerij/boekhandel A. Knijnenberg (*status rijksmonument*). Het oude raadhuis van Krommenie (1706) met wapen en opschrift ligt op nr. 151 (*status rijksmonument*).

Zuiderhoofdstraat 153

Nederlandse Hervormde kerk Krommenie 1658

Op de hoek van het Kerkplein staat de laat-gotische Krommenieërkerk. Krommenie had al vroeg een kapel, in ieder geval al vóór 1364. Deze aan Sint Nicolaas gewijde kapel werd in 1399 afgescheiden van de kerk in Uitgeest en tot parochiaalkerk verheven. De kerk en het dorp werden in 1574 bij een grote aanval van Spaanse troepen grotendeels verwoest. Enige maanden later, nadat de Spanjolen teruggedreven werden door de Geuzen, werd het dorp voor de tweede keer en nu vrijwel geheel vernietigd. De Spanjaarden trokken zich terug op Assendelft, waarna nog in hetzelfde jaar een aanvang werd gemaakt met de herbouw van dorp en kerk. De kerk werd gedeeltelijk van een dak voorzien, een ander deel bleef open. Na het vertrek van de Spaanse troepen uit deze omgeving werd de kerk definitief door de gereformeerden overgenomen. De Krommenieërkerk werd na een brand in de Tachtigjarige Oorlog in 1657-'58 ingrijpend hersteld. De preekstoel stamt uit 1658; het orgel is in 1838 gebouwd voor de doopsgezinde kerk aan de Oostzijde te Zaandam (*ontwerp J. Bätz & Co.*). Een hangend, oud scheepsmodel vroeg om de zegen voor behouden terugkeer voor de scheepsgezellen. In 1966-'67 werd de kerk uitgebreid gerestaureerd.
status rijksmonument

⇒ Vervolg uw weg over de Noorderhoofdstraat. Passeer rechts het houten koopmanshuis op nr. 26 uit 1704 (gerestaureerd in 1928). Dit is het voorm. woonhuis van de weversfamilie Van Leyden. In het met een vaas bekroonde 'fronton' (de driehoekige gevelbekroning) van de in Lodewijk XVI-stijl uitgevoerde pronkgevel zijn in een lauwerkrans de emblemen van handel en zeevaart zichtbaar. Het pand beschikt over een prachtig geschilderd behang met jachttaferelen (*status rijksmonument*). Via de inrit links naast het postkantoor ziet u in de tuin de oude spoorweghalte 'Hembrug'. Deze moest bij de aanleg van de Hemtunnel verdwijnen. Links op nr. 37 een houten woonhuis met bijzondere ingangspartij (*status rijksmonument*). Hiertegenover een schuurkerk.

Noorderhoofdstraat 46

vermaning der doopsgezinden 1703

In Krommenie en Krommeniedijk hadden reeds in 1530 dorpelingen de rooms-katholieke kerk de rug toegekeerd en zich aangesloten bij de Wederdopers. In 1534 werden 69 personen aangebracht op de verdenking wederdopers te zijn. Een aantal werd ter dood gebracht. Al in 1665 was er een doopsgezinde kerk in Krommenie. Deze houten vermaning ging verloren tijdens de grote brand van Krommenie op 22 juli 1702. De grote brand ontstond ten gevolge van hooibroei in een boerderij. Aangezien het dorp uitsluitend uit houten huizen bestond en de blusmiddelen in die tijd nog primitief waren, brandde de gehele Noorderhoofdstraat af. De snelheid waarmee het vuur zich uitbreidde werd nog verhoogd door de harde wind die er die dag stond.

Dankzij de financiële steun van zustergemeenten konden de doopsgezinden van Krommenie echter voortvarend te werk gaan en reeds tien maanden later kon de eerste dienst in het nieuwe vermaanhuis worden gehouden.

De preekstoel stamt uit de 18de eeuw; het orgel komt uit 1780 (*ontwerp J.S. Strumphler*). Voor de kerk staan twee door de Bomenstichting geadopteerde, zeer oude bomen: links een linde (1816) en rechts een kastanje (ca. 1816).

status rijksmonument

'schuurkerken'

Toen de gereformeerde kerk staatskerk was, mochten andere geloofsrichtingen niet in kerken bijeenkomen. Maar in de tolerante Zaanstreek konden doopsgezinden en katholieken hun diensten houden, zij het dat hun gebouwen niet als kerk herkenbaar mochten zijn.

⇒ Vervolg uw pad langs het woonhuis op nr. 45 (*status rijksmonument*) en de Gereformeerde vrijgemaakte kerk op nr. 65. Een rijtje houten woonhuizen treft u aan op de nrs. 77 (1702), 79 en 85 (*status drie rijksmonumenten*). Aan de overkant op nr. 74 een woonhuis (1786) (*status rijksmonument*). Een houten woonhuis op de hoek (nr. 92), en op de nrs. 136 en 140 panden uit het 1ste kwart van de 19de eeuw (*status drie rijksmonumenten*).

Noorderhoofdstraat 131

oud-katholieke schuilkerk St. Nicolaüs en pastorie 17de eeuw

Deze kerk ontstond door een geleidelijke verbouwing van een boerderij, die vermoedelijk al in 1612 als schuilkerk dienst deed. De spantconstructie toont de vierkantconstructie van een hooiberg. De voorgevel van de pastorie is voorzien van een voorschot in de Lodewijk XVI-stijl. Deze is bij een restauratie in 1939 ingrijpend gewijzigd. Boven de vensteromlijsting bevindt zich een medaillon met de voorstelling van een monnik die een kruis in zijn hand houdt. Deze monnik zou Sint Nicolaas van Tolentino zijn. Het orgel dateert uit 1719; de banken zijn in rococo-stijl uitgevoerd. Bij de grote dorpsbrand van 1702 bleef de kerk gespaard.

De scheuring onder de katholieken in Krommenie zette zich waarschijnlijk in 1709 in. De pastoor en een groot deel van de gemeente bleven de bisschoppelijke clersie trouw, terwijl de roomsgezinden voortaan naar de (verdwenen) katholieke kerk in Krommeniedijk moesten. In de 1ste helft van de 19de eeuw kreeg de kerk door zowel uit- als inwendige verbouwingen een waardiger aanzicht.

De oud-katholieke kerk is nog steeds in gebruik.

status rijksmonument

Geschiedenis van de Zaanstreek

De Zaan vormt het hart van de Zaanstreek. De oevers van deze kronkelende, soms brede rivier zijn op een haast anarchistische manier volgebouwd: fabrieken en woningen staan kriskras door elkaar, afgewisseld door een enkele molen of een oud pakhuis. Achter dit industriële landschap lagen de vlakke, vredige groene polders, doorsneden door talloze sloten en met de voor deze streek zo kenmerkende lange lintdorpen.

Duizenden jaren geleden zag de Zaanstreek er echter anders uit. Het was een woest moerasbos waar vrijwel geen mensen kwamen. De enige bezoekers zijn waarschijnlijk jagers geweest, op zoek naar elanden, bevers en ander wild. In de IJzertijd, rond 650 v. Chr., rooiden boeren uit het duingebied de bomen aan de rand van het bos, bouwden er boerderijen en legden akkers aan. Resten hiervan zijn bij opgravingen in Assendelft teruggevonden. Wanneer, door veranderende omstandigheden, het gebied te nat werd, trokken de boeren weer weg. In drogere tijden kwamen ze weer terug. Op het einde van de Romeinse Tijd (ca. 200 n. Chr.) kwam aan deze golvende bewoning een einde. De stijging van de zeespiegel zorgde ervoor dat het gebied honderden jaren lang grotendeels onbewoonbaar was.

Pas in de 10de eeuw was bewoning weer mogelijk. Vanuit het duingebied en waarschijnlijk ook vanuit Friesland trokken kolonisten wederom het moerasbos in. Ze kaptten de bomen en groeven sloten voor de afvoer van water en turfwinning. Het aldus verkregen land werd gebruikt voor akkerbouw. Een deel van het Zaanse landschap, het slotenpatroon, kreeg toen vorm. De dorpen Assendelft, Krommenie, Wormer, Jisp, Oostzaan en Westzaan zijn in deze tijd ontstaan. Ook de monding van de Zaan was bewoond, maar deze nederzetting, het dorp Saende, werd in 1155 platgebrand door de Friezen. Vanuit deze dorpen onstond de bebouwing aan de Zanoevers en werd de Banne Westsaen Crommenij gesticht, waaruit later de andere dorpen zijn ontstaan.

Stijging van het water maakte akkerbouw op den duur onmogelijk en het land werd omgezet in weiland. Het water dwong de bewoners ook dijken te bouwen langs de Zaan, het IJ en de grote meren om de Zaanstreek heen zoals de Beemster, de Wormer en de Starnmeer. Zo zijn de door dijken omringde, vlakke groene polders ontstaan.

In de 14de en 15de eeuw werden de dijken langs de Zaan steeds dichter bebouwd en werden Oost- en West-Knollendam, Wormerveer, Zaandijk, Koog aan de Zaan en Zaandam gesticht. De voortgaande stijging van het water noodzaakte tot de bouw van molens. Deze windmachines zouden later een belangrijke rol in de ontwikkeling van de Zaanstreek spelen. Een groeiend aantal inwoners kon inmiddels niet meer de kost verdienen in de landbouw en zocht naar andere middelen van bestaan. Ondernemende Zaankanters voeren op handelsschepen naar de Oostzee en werden later zelf handelaar. Zij lieten hun schepen in de Zaanstreek bouwen.

De strijd tegen de Spanjaarden had tussen 1572 en 1575 veel schade aangericht. De opbouw van het verwoeste land werd voortvarend ter hand genomen en er verrees een totaal nieuw gebied. Lag vóór de Spaanse invallen de nadruk op de landbouw, daarna verschoof het accent naar de molenindustrie, de scheepsbouw en de handel.

⇒ Op Padlaan 12 ligt de voorm. sociëteit (nu hulpsecretarie politie Zaanstreek-Waterland) en op nr. 22 ziet u de oude koninkrijkszaal van de Jehovah's getuigen. Op de nrs. 48 en 50 liggen karakteristieke houten arbeiderswoningen. Ook op de nrs. 60 en 62; 64 zijn beeldbepalende woonhuizen te zien. Aan de overzijde links is het kunstwerk 'Het Oleum' te zien. Het is opgebouwd uit restanten van de oude Linoleum- en Blikfabriek. Wooncomplex 'Forboplan' is op de plek van deze oude industriebedrijven gebouwd. Bij de over de Nauernasche Vaart gelegen Vaartbrug, fietst u (vóór de brug) ca. 200 meter links de Noordervaartdijk op.

Noordervaartdijk 10

voorm. blikfabriek 'Verblifa' 1897

Aan de linkerzijde ziet u het laatste restant dat herinnert aan de laat 19de-eeuwse fabrieksbouw. Op de terreinen aan de Noordervaartdijk en de Padlaan bevonden zich tot 1970 de Verenigde Blikfabrieken ('Verblifa'), na een fusie Thomassen & Drijver-Verblifa NV geheten. In de volksmond was dit beter bekend als 'Blik'. De industriële ontwikkeling komt na 1850 in Krommenie goed op gang. Van oudsher staan tussen de hoofdstraten en de Nauernasche Vaart slechts enkele industriemolens. Na 1850 komen hier enkele industrieën, waarvan de 'Lum' (Linoleum, nu Forbo Krommenie) de grootste is. Na de verplaatsing van deze fabrieken naar elders werden hier woningen gebouwd. Ten behoeve van de stadsvernieuwing zijn meer fabrieken langs de 'Vaart' verdwenen. Het vrijstaande, 120 meter lange gebouw is opgericht als blikfabriek door Schaap, Verwer en Van Leyden. Het pand is in 1970 aangekocht door de enveloppenfabriek van de firma P.Vlaar & Zonen, nadat deze van Zaandam naar Krommenie was verhuisd.

⇒ U fietst terug en volgt de Nauernasche Vaart over de Zuidervaartdijk. Deze vaart is een kanaal met een lengte van circa 8,5 kilometer gelegen tussen de Tochtsloot bij Westknollendam en Zijkanaal D van het Noordzeekanaal bij Nauerna. Het kanaal is in 1633 aangelegd om voldoende afwateringsmogelijkheden voor de Schermerboezem te verkrijgen, toen de Schermer werd ingepolderd. U slaat ter hoogte van voorm. 'Café Wilhelmina', de latere verffabriek van de gebroeders Caro, de 2de straat rechts (Wilhelminastraat). Hier staan op de nrs. 82 en 84 twee bijzondere woonhuizen. U kruist de Zuiderhoofdstraat en de Durgsloot en fietst verder rechtdoor over de Snuiverstraat. Deze dankt zijn naam aan de in 1892 afgebrande tabaksmolen 'de Vrijheid', ook wel 'de Snuiver' genoemd, welke op deze plek was gesitueerd. Direct rechts ziet u een kerk.

Snuiverstraat 2

rooms-katholieke kerk St. Petrus 1954

De drie klokken (Petrus, Jacobus en Joannes), die zo opvallend boven in de toren hangen, wegen 175 tot 400 kilogram en dragen de volgende opschriften: Petrus: 'Mortuos plangot' (Ik beweene de doden); Jacobus: 'Vivos Voco' (Ik roep de levenden); Joannes: 'Deum laudo' (Ik loof God). De katholieken hadden het na de hervorming niet makkelijk in Krommenie. Maar ondanks de tegenstand breidde de parochie, die sinds 1651 zelfstandig was, zich in de 17de en 18de eeuw gestaag uit. In 1853 kon de parochie een nieuwe kerk aan de Zuiderhoofdstraat in gebruik nemen. Deze heeft het net honderd jaar uitgehouden. De kerk was blijkbaar niet gebouwd om de eeuwen te trotseren en was bovendien met het groeien van de parochie te klein geworden.

⇒ U slaat links de Weverstraat in. U passeert de Molsloot. Deze sloot markeerde voorheen de grens tussen Assendelft en Krommenie. De sloot loopt vanaf de Zuidervaartdijk tot aan De Watering en behoort tot het oorspronkelijke slotenpatroon. De weg gaat over in de Iepenstraat. U steekt de Provincialeweg over, waarna u weer bij het startpunt bent.

⇒ De Noorderhoofdstraat gaat over in de Vlusch en vervolgens in de Uitweg. Links ligt een oorspronkelijke zogenaamde wegsloot (Vluschsloot).

Vlusch 8

voorm. weeshuis 'Huize Barkeloo' 1743

In de gevel van het gepleisterde, bakstenen gebouw staat te lezen hoe het pand aan zijn naam is gekomen: '1743 Den agtiende Maart, Doe ley Jan Barkeloo in d'aart, Den eersten Steen vyf jaren oud, Waar op dit Weeshuis is gebouwd'. Jan Barkeloo was de zoon van de schepenen Hendrik Berkeloo van Krommenie welke tevens regent van het weeshuis was. Huize Barkeloo was niet het eerste weeshuis van de gemeente Krommenie. In 1657 wordt reeds melding gemaakt van een weeshuis. Na 1895 werden hier niet alleen wezen, maar ook andere armlastigen, als gebrekkigen en bejaarden, toegelaten. Dat was vermoedelijk ook nodig om het huis open te kunnen houden. In het jaarverslag van 1895-'96 wordt tenminste melding gemaakt van het feit dat nog slechts één verpleegde in het weeshuis woonde. Het bewoners-aantal was snel achteruit gegaan, want in 1801 was de zorg voor niet minder dan '123 zielen' aan de Regenten en Regentessen van het weeshuis toevertrouwd. Huize Barkeloo stond lange tijd bekend als 'Het Godshuis'. De eerste vermelding van deze naam vinden we in een document uit 1853. Tot 1965 zou het huis zo genoemd blijven. Godshuis is een oude benaming voor 'Ziekenhuis'. Huize Barkeloo heeft inwendig flinke veranderingen ondergaan. Toen het in 1743 gebouwd was, bevonden zich op de bovenverdieping twee grote slaapzalen, één voor de meisjes en één voor de jongens. De begane grond werd ingenomen door de regentenkamer, woonruimte voor de weeshuisvader en -moeder, een dagverblijf voor de wezen, een keuken en een bakkerij. Toen het huis aan het eind van de vorige eeuw geschikt moest worden gemaakt voor de huisvesting van gebrekkigen en bejaarden vonden er ingrijpende verbouwingen plaats. Er werd zelfs een centrale verwarming in het pand aangelegd. Het pand is eind jaren negentig ingrijpend gerestaureerd. Op de verdieping zijn vijf woonappartementen gerealiseerd. Op de begane grond kwamen twee kantoreenheden (onderkomen Historisch Genootschap Crommenie) en een atelier. Een tijdens deze restauratie ontdekte waterkelder is permanent zichtbaar gemaakt met een glazen deksel.

status rijksmonument

⇒ Op Vlusch 3 ziet u boerderij 'de Witte Klaver'. Aan het eind van de weg gaat u links de Krommeniedijk op. Het oude buurtschap Krommeniedijk strekte zich oorspronkelijk uit tot halverwege de huidige bebouwing, vandaar begon Krommenieër Horn, wat met de Taandijk bij Krommenie behoorde. Krommeniedijk dankt zijn ontstaan aan het water het Cromme Ye dat in vroeger eeuwen het Alkmaardermeer (toen nog Langemeer) met het Wijkermeer verbond. In 1280 liet Floris V een dijk leggen langs het Cromme Ye. Voor die tijd werd het land alleen door lage zomerdijkjes tegen de vloed beschermd. Na het aanleggen van de Krommeniedijk zullen zich hier de eerste bewoners hebben gevestigd. In 1795 woonden hier 439 mensen, een bewonersaantal dat sindsdien weinig veranderd is. Het sterk Nederlands Hervormde dorp was zeer welvarend. Rechts van de weg ziet u tussen de bebouwing weilanden. Dit is de Krommenieër-Woudpolder. Hier ligt het enige archeologische monument dat de gemeente Zaanstad rijk is. Uit archeologisch onderzoek is gebleken dat in de Romeinse Tijd hier boeren woonden die het toenmalige veenmoeras ontgonnen hadden. Ze leefden van veeteelt, akkerbouw en ruilhandel met de boeren uit de duinstreek en de Romeinen die enige tijd een fort bij Velzen hadden. Door stijging van de zeespiegel en inklinking van het ontgonnen land werd het te nat voor bebouwing. In de 3de eeuw na Christus was het gebied weer verlaten en overwoekerde het veen de bewoningsplaatsen. Doordat het gebied nog steeds nat is zijn de archeologische resten zo goed bewaard gebleven dat het terrein in 1985 tot beschermd monument is verklaard.

⇒ De Krommeniedijk is de zuidelijke dijk van de Woudpolder. De meeste bebouwing ligt aan de noordzijde; de oudste bebouwing bevindt zich echter aan de zuidzijde. Op Krommeniedijk 95 (links) ligt een typische Noordhollandse stolpboerderij uit 1840. Bij deze boerderijen zijn alle functies onder één stolpvormig dak ondergebracht, rondom het centrale vierkant of de hooiberging. Op nr. 125 (tegenover nr. 118) ziet u een brandweergarage. Voor het dorps huis 'de Horn' (nr. 131) staat het kleine bronzen beeld 'Nereiden met Dolfijn'. Dit is in 1980 geplaatst ter gelegenheid van de viering van het 700-jarig bestaan van Krommeniedijk (*kunstenaar Gerard van der Leeden*). U bent inmiddels in de buurt van de Stelling van Amsterdam (*status provinciaal monument en Werelderfgoedlijst UNESCO*). In Nederland werd in 1874 de Vestingwet aangenomen. Deze wet had tot doel de verdediging van ons land te moderniseren door het aanleggen van negen stellingen. De beroemdste hiervan is de Stelling van Amsterdam, gebouwd tussen 1883 en 1920. Deze stelling stond bekend als de sterkste kringstelling van Europa. In een cirkel van twintig kilometer werd rond Amsterdam een kring of linie van forten aangelegd met daartussen een heel stelsel van dijken, dammen, sluizen en vaarten waarmee de landerijen tussen en voor de forten onder water konden worden gezet. De westflank van Amsterdam werd verdedigd door een rij forten die loopt vanaf Beverwijk via Busch en Dam naar Krommeniedijk. Deze linie heeft in de volksmond de naam Vuurlinie gekregen. Om het schootsveld van de kanonnen niet te belemmeren mochten in de Vuurlinie geen stenen bouwwerken worden opgericht en ook het planten van bomen werd tegengegaan.

Door de uitvinding van het vliegtuig en ander modern wapentuig boette de stelling geleidelijk aan belang in. In de Tweede Wereldoorlog is ze dan ook niet gebruikt. Na de oorlog is ze buiten gebruik gesteld en trad het verval in. Pas in de jaren tachtig begon de belangstelling voor het oude verdedigingswerk te herleven en geleidelijk drong het besef door dat de stelling een uniek monument was, een voorbeeld van een typisch Nederlandse verdedigingswijze. In 1996 is de Stelling van Amsterdam dan ook op de Werelderfgoedlijst van de Unesco geplaatst, als een monument met waarde voor de gehele wereld.

Krommeniedijk 182

Nederlandse Hervormde kerk Krommeniedijk 1755

Op deze plaats stond ooit een aan St. Petrus Banden toegewijde kapel, die in de Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) werd verwoest. De huidige kerk is gebouwd ter vervanging van een kerkje, dat na de Hervorming op een deel van de grondslagen van het Middeleeuwse gebouw is verezen. In de oost- en westgevel bevinden zich krullen in de rococo-stijl (Vingboonstrant). De kerk telt in totaal 13 gebrandschilderde ramen met diverse afbeeldingen. De vloer bestaat uit van tot plavuizen verwerkte grafzerken. Tevens is een scheepsmodel uit 1755 aanwezig.

Het kerkje heeft gediend als locatie voor de begrafenis in de film 'De Aanslag'.
status rijksmonument

Krommeniedijk 189

'Tolhuis' 19de eeuw

Aan het eind van dijk staat op de hoek het voorm..tolhuis. De weg naar rechts voert naar de Meldijk, die langs het Alkmaardermeer naar Uitgeest leidt. In dit pand was vroeger tevens een café gehuisvest. De tol kwam omstreeks 1830 in gebruik en heeft het ruim honderd jaar uitgehouden. Het tolgeld was niet hoog, slechts een paar centen, maar de Zaankanters hadden een forse hekel aan de tollers. In 1933 werd de tol, toen duidelijk aanwezig in de vorm van een hoog ijzeren hek dat alleen na betaling openging, opgeheven. In het interieur zijn spanten verwerkt die eerder als rondhouten van een zeilschip zijn gebruikt.

Het tolhuis heeft in de jaren tachtig ook als achtergrond gediend voor een reclamefilmpje met Van Kooten en De Bie, dat zowel op de televisie als in bioscopen werd uitgezonden.

⇒ Bij nr. 189 ziet u onderdelen van de Stelling van Amsterdam: de nevenbatterij bij fort Krommeniedijk en de doorvaartbeschoeiing tussen de Noorderham en Krommenie (*status provinciaal monument en Werelderfgoedlijst UNESCO*). Op de nrs. 190, 191 en 192 ziet u achtereenvolgens 'de Oude Pastorij', een stolpboerderij uit 1911 en de stolp 'Vossenhoeve'. Blijf rechtdoor fietsen. De weg versmalt tot een fietspad, de Westdijk. Deze behoorde tot de oorspronkelijke waterkering langs het vroegere Cromme Ye. Na de verlanding van het Cromme Ye (Kromme II) in de loop van de 14de en 15de eeuw verloor deze dijk zijn waterkerende betekenis. U fietst langs de Noorderham (Staatsnatuurmonument en broedgebied van grutto, tureluur en Kievit). Sla aan het einde van de dijk bij het oude sluisbruggetje links de Militaireweg in. Langs deze oude verbindingsweg tussen Krommenie (Kerkplein) en het buurtschap Busch en Dam is nog een gedeelte van de oude Kerkvloot aanwezig. Fiets rechtdoor, steek de Rosariumlaan over en blijf rechtdoor fietsen (Heiligeweg). Sla de eerste links (Van Bloisstraat), bruggetje over (Landzichtlaan) en vervolg de weg naar rechts (Populiereelaan). Steek de Eikelaan over en betreed vervolgens aan de overkant, met de fiets aan de hand, het Agathepark.

Eike-/Parklaan

Agathepark 1931

Dit park langs de Noorder-Durgsloot werd in de periode 1929-'31 aangelegd in de werkverschaffing van de crisis. Het werd gefinancierd door B.J. Baars (fabrikant van o.a. de 'Victor-Hugo'-sigaren) en P.H. Kaars Sijpesteijn (van de gelijknamige zeildoekweverij). In 1931 opende de dochter van laatstgenoemde het, naar de kort voor de opening overleden moeder (Agathe Crok) vernoemde park. U komt achtereenvolgens langs voliëres, een vlindertuin en de muziektent. Deze tent is, na door vandalisme (brand) te zijn beschadigd, herbouwd en op 20 juni 1999 heropend door burgemeester Ruud Vreeman. Links staat een betonnen bank met schelpmotief. Deze is begin jaren vijftig door de burgerij van Krommenie aangeboden aan de dirigent G. Schaar van het fanfare-orkest 'Onderling Genoegen' bij diens jubileum (1902-1952). Tevens staat hier het bronzen beeld 'Fluitspelend Jongetje en Meisje' (*kunstenaar Gerarda Rueter*). In het ca. 5,5 ha grote park liggen verder een speeltuin en vijvers.

⇒ Bij de muziektent verlaat u het park en gaat rechts de Parklaan in. Vervolgens fietst u direct links de Lindelaan in. Via deze weg bereikt u de Eikelaan, die u links vervolgt. U steekt bij het verkeerslicht de Heiligeweg over. Vervolg de weg (Weverstraat). U slaat de eerste links (Badhuislaan) en passeert op nr. 2 het oude, door het plaatselijke 'Witte Kruis' opgerichte badhuis. Steek de Durgsloot (oorspronkelijke afwateringssloot) over. Vanaf deze brug heeft u een fraai uitzicht. Rechts ziet u in de achtertuin van het woonhuis 'Ceres' een vrijstaand, houten 'luchthuis' (soort tuinhuis met rondom grote ramen). Dit bijzondere object dreigde de sloot in te storten, maar wordt/is in 2000 - mede met financiële steun van de gemeente - compleet gerestaureerd.

U kruist de Zuiderhoofdstraat en belandt in de Padlaan. Deze laan vormde in vroegere tijden de verbinding met Wormerveer. Op nr. 5 ziet u het vroegere pakhuis voor de opslag van garen, rollen zeil en linnen, genaamd 't Weversend'. Boven het 'deurkalf' (horizontaal balkje tussen deur en bovenlicht) van de entree is een hommage aan de zeildoekhandel en rolrederij afgebeeld. Het lange houten pand doet tegenwoordig dienst als winkel en kantoor van boekhandel Stumpel.

Padlaan 7

't Blauwe End' 1ste kwart 19de eeuw

Enigszins verscholen achter de hoge heg ligt dit grote pand. Dit was vroeger het woonhuis van rolreder en latere directeur van de Linoleumfabrieken (thans Forbo) Kaars Sijpesteijn. Het is in een groene kleur geschilderd, maar vroeger werd het zogeheten standgroen als verf gebruikt. Deze gaf het groen een blauwige gloed.

status rijksmonument